

University of Groningen

Saved from Oblivion - Interdependence Theory in the First Half of the 20th Century

de Wilde, Jacob Hubertus

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1991

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

de Wilde, J. H. (1991). Saved from Oblivion - Interdependence Theory in the First Half of the 20th Century: A Study on the Causality between War and Complex Interdependence. [Groningen]: [S.n.].

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Appendix: Dutch Summary

1. Het begrip interdependentie in de politieke wetenschap

De belangrijkste aanleiding tot het bestuderen van interdependentie-theorie is de hypothese dat regeringen geen militaire machtsmiddelen tegen elkaar zullen inzetten wanneer zij en de mensen die zij vertegenwoordigen onderdeel uitmaken van een complex netwerk van interdependente relaties. Steun op deze hypothese is te vinden in de West-West relaties en in de Oost-West relaties, maar aan de andere kant moet de hypothese in twijfel getrokken worden wanneer deze getoetst wordt aan de Noord-Zuid relaties. Ook kan een beroep op interdependentie misbruikt worden voor de maskering van traditionele nationalistische en etnocentrische motieven.

De bestudering van interdependentie is tevens interessant vanwege de beschrijvende waarde van het begrip binnen de leer der internationale betrekkingen (IB-leer). Dit belang is vooral evident met betrekking tot de zogeheten mondiale uitdagingen, de "global challenges", die samengevat kunnen worden onder de noemers ontwapening, ontwikkeling en milieubehoud.

In algemene zin wordt met interdependentie gerefereerd aan zelfstandige maatschappelijke gedragseenheden ("independent social actors"), die zelfstandigheid willen behouden, maar die tevens structureel door elk ander gedrag beïnvloed worden. De actoren zijn zelfstandig, maar niet onafhankelijk.

Interdependentie is een structureel kenmerk van relaties en is in drie

schillende vormen onder te verdelen: (a) systeem-interdependentie, (b) functionalistische interdependentie en (c) integrerende interdependentie. De eerste vorm moet primair begrepen worden in termen van systeem dynamica; de tweede en derde vorm kunnen primair gezien worden als de consequentie van specifiek gedrag.

Deze structurele kenmerken zijn uit te werken tot een driedimensionaal concept, waarin de wijze waarop actoren elkaar beïnvloeden nader gekwalificeerd wordt. De eerste dimensie betreft de *mate* van onderlinge beïnvloeding (de mate waarin de interdependentie van existentieel belang is). De tweede dimensie betreft de *aard* van de onderlinge beïnvloeding (confrontatieve en constructieve aspecten). De derde dimensie betreft de (*a*)*symmetrie* van de onderlinge beïnvloeding (de verdeling van kosten en baten).

Deze definitie vormt het kader waarin de verschillende vroege bijdragen aan de ontwikkeling van een interdependentie-theorie geplaatst worden. Daarnaast worden die vroege bijdragen ook gerelateerd aan de verschillende paradigma's die in de huidige IB-leer centraal staan: het realisme, het pluralisme en het structuralisme.

Interdependentie-theorieën behoren tot het paradigma van het Pluralisme. Dit betekent dat de *wereldsamenleving*, de "world society", de basis eenheid van de analyse vormt en dat *mondiale politiek*, "world politics", het hoofdthema is. (Mondiale politiek is gedefinieerd als de mondiale dimensie van lokale kwesties en de lokale dimensie van mondiale kwesties.) Het normatieve doel is een interdependentie-theorie te ontwikkelen die zich laat gebruiken als een satelliet met een zoomlens: zowel de globe als de stafkaart zouden getekend en geanalyseerd moeten kunnen worden vanuit één perspectief. De onderhavige studie levert hieraan een bescheiden bijdrage door het werk en leven van de stamvaders van de interdependentie-theorie te bespreken en zodoende een intellectuele ontwikkeling te onthullen die in de IB-literatuur genoegzaam genegeerd is.

2. Wanneer begon het tijdperk van mondiale interdependentie?

Voor een goed begrip van de totstandkoming van mondiale interdependentie is het zinvol om een onderscheid te maken tussen *structurele* interdependentie en *cognitieve* interdependentie. Structurele interdependentie verwijst naar de kenmerken die in hoofdstuk 1 besproken zijn. Met cognitieve interdependentie wordt het inzicht in deze kenmerken bedoeld. De cognitieve dimensie impliceert dat uitheemse zaken eigen gemaakt en gepolitiseerd worden. Het onderscheid is van belang, omdat het een open vraag is in hoeverre politiek gedrag afgedwongen wordt door de omstandigheden danwel door de perceptie van die omstandigheden. Het gaat hierbij niet om een of/of probleem, maar om het evenwicht tussen beide factoren, waarbij een maatschappelijk leerproces ("social learning") de tussenliggende schakel vormt.

De geschiedenis van de bewustwording van mondiale interdependentie begint aan het begin van de twintigste eeuw. Sinds die tijd zijn de kenmerken van mondiale interdependentie met regelmaat ontdekt en herontdekt door wetenschapsmensen en politici en worden de politieke implicaties besproken. De uitspraken over het ontstaan van mondiale interdependentie komen op vier punten overeen: 1. (descriptief) tijdens de afgelopen decennia is de wereld fundamenteel veranderd; 2. (verklarend) de reden hiervan is dat de gemeenschappen in de wereld in toenemende mate interdependent zijn geworden; 3. (prescriptief) dientengevolge zouden "oude", traditionele wereldbeelden over boord gegooid moeten worden; 4. (voorspellend) zo niet, dan zullen rampen plaats vinden, waarvan sommige op ongekennde schaal.

De vaststelling, dat de wereld aan de rand staat van een cruciale cesuur, is typerend voor alle literatuur over interdependentie. Ten dele zal dit te wijten zijn aan retorische overwegingen, ten dele kan dit ook voortvloeien uit een "natuurlijke" neiging om het eigen tijdsgewricht te ervaren als een beslissende fase in de geschiedenis. Maar voor een ander deel wijst dit ook op het feit dat snelle verandering karakteristiek is voor de twintigste eeuw. Verandering is een constante geworden.

De oorsprong van de processen die geleid hebben tot het tijdperk van mondiale interdependentie ligt in het Europese expansionisme van de zestiende eeuw. Het resultaat is wat tegenwoordig de "global village" wordt genoemd, de werelddamenleving. Voor deze ontwikkeling is de Industriële Revolutie, dat wil zeggen de opkomst van mechanisatie en specialisatie en de desintegratie van zelfvoorziening en plaatselijke autarkie, van groot belang geweest. Een kritische fase in deze ontwikkeling was de periode 1914-1919. De eerste wereldoorlog bewees dat de wereld de ultieme eenheid van de politiek was geworden, en de oprichting van de Volkenbond bewees dat de gecreëerde mondiale interdependentie ook als zodanig wereldwijd *onderkend* werd: voor het eerst in de geschiedenis hebben mensen getracht een bestuursmechanisme te vormen op een mondiale basis. Het tijdperk van mondiale interdependentie begint derhalve in 1914-1919.

Een belangrijke implicatie hiervan is dat de hedendaagse wereldpolitiek begrepen moet worden binnen een continuüm dat loopt van 1919 tot nu. Vanaf 1919 kunnen mensen zich bewust zijn van de mondiale systeem-interdependentie en sinds die tijd is de politieke geschiedenis op te vatten als een intellectuele en praktische strijd om deze omstandigheid het hoofd te bieden. Die strijd is zichtbaar in uiteenlopende vormen van politiek, zoals isolationisme, imperialisme, integrationisme en functionalisme.

Door te accepteren dat de huidige mondiale vraagstukken minder uniek zijn dan men algemeen neigt te denken, wordt het mogelijk maatschappelijke leerprocessen te traceren die meerdere generaties omsluiten. In dit licht is het een uitdaging om uit te zoeken in hoeverre de contemporaine theorieën over

interdependentie kunnen profiteren van de bijdragen uit de eerste helft van deze eeuw.

3. Norman Angell (1872-1967): stamvader van de interdependentie-theorie.

In het algemeen wordt Norman Angell gerekend tot de idealistische school van de IB-leer. Hij zou een utopist zijn, omdat hij het mogelijk achtte oorlog af te schaffen, omdat hij een voorstander van de Volkenbond was, omdat hij vertrouwde op de hervormingskracht van onderwijs en omdat hij geloofde dat van economische interdependentie een vrede-bevorderende werking uitging. Voor een deel dankt hij zijn idealistische imago ook aan onjuiste interpretaties van zijn werk.

Vanaf het in 1909 gepubliceerde pamflet *Europe's Optical Illusion* tot in zijn autobiografie *After All* (1951) bekritiseerde Angell de axioma's dat verovering een baat oplevert ("conquest pays axiom") en dat het streven naar superioriteit in het belang is van de nationale veiligheid ("national superiority axiom"). In plaats daarvan pleitte hij voor een "democratisch internationalisme" en voor "collectieve veiligheid".

Zijn kritiek op het axioma van de "veroveringsbaat" stelde op zijn inzichten in de aard van de moderne economieën. Aangezien rijkdom in een moderne economie grotendeels berust op immateriële bezittingen en kwaliteiten, zijn annexaties in economische zin doelloos. Hij expliceerde echter niet in hoeverre dit ook geldt voor relaties tussen landen met verschillende ontwikkelingsstadia.

Het axioma van de nationale superioriteit werd ten dele op logische gronden verworpen: wanneer alle landen zich richten op het principe "si vis pacem, para bellum" ("wie vrede wil, moet zich op oorlog voorbereiden"), zijn bewapeningswedlopen, explosieve situaties en uiteindelijk oorlogen onafwendbaar.

Het andere deel van Angells kritiek komt voort uit de waarneming dat de vorming van een internationale orde vereist is voor de hantering van het toegenomen staatsgrensoverschrijdende maatschappelijke verkeer. Hierbij nam hij het normatieve standpunt in dat deze orde op democratische leest geschoeid moest zijn. Ter verdediging hiervan benadrukte Angell de noodzaak tot solidariteit met kleine democratieën en de noodzaak een militair bondgenootschap te vormen, met name vanwege het opkomende totalitarisme in Europa en Japan. Hier kwam het idee van "si vis pacem, para bellum" toch weer naar voren, ook al benadrukte hij het politieke (niet-militaire) karakter van een dergelijke afschrikingsstrategie. Bovendien meende hij dat vredespolitiek enkel effectief kon zijn wanneer deze uitging van een twee-sporen beleid: verzet tegen agressief gedrag en het bieden van gelijke economische en poli-

tieke rechten en kansen.

Volgens Angell kon oorlog, evenals slavernij of het duel, afgeschaft worden, omdat de fundamentele oorzaken van de oorlog berusten in (a) de maatschappelijke omstandigheden en (b) de (mis)percepties van het eigen belang.

Met betrekking tot dit laatste richtte Angell zich tegen de beroerde kwaliteit van de publieke opinie, van de politici die de plicht hadden de publieke opinie te vertegenwoordigen en van de kranten die, om commerciële redenen, ertoe neigden populaire misvattingen te bevestigen. Angell is er niet in geslaagd om irrationaliteit als een gegeven te aanvaarden in zijn optimistische toekomst-scenario's.

Bij de vraag welke maatschappelijke omstandigheden ertoe kunnen leiden dat oorlogvoering verdwijnt, richtte hij zich op interdependentie. Indien de sociale omstandigheden zodanig zijn dat oorlog geen enkel eigen belang dient, maar slechts belangen schaadt, dan wordt oorlog doelloos en zinloos. Met het begrip interdependentie refereerde hij aan een lotsverbondenheid die gekenmerkt wordt door een verstrengeling van belangen en onderlinge beïnvloeding, en die gekwalificeerd wordt door (a) de intensiteit van contact (dichtheid en snelheid van communicatie), (b) de geografische spreiding van contact en (c) de kwaliteit van de over en weer gevraagde prestaties of dienstverleningen. Hoge scores van deze kwalificaties zouden tot het inzicht leiden dat "externe" factoren een direct aandeel hebben in de effectiviteit van "autonome" beleidsvorming. Deze externe factoren behoren derhalve bij de interne besluitvorming betrokken te worden door middel van internationale organisatie; zo niet, dan zal oorlog onvermijdelijk zijn.

4. Ramsay Muir (1872-1941) en de lessen van de eerste wereldoorlog.

Ramsay Muir was een overtuigd liberaal uit de Britse "middle class". Tot 1914 leefde hij in een te kleine wereld om zich druk te maken over de politieke problemen waarvan hij later het fundamentele belang beseftte, ook voor die provinciale omgeving. Hoewel hij hoogleraar was in de contemporaine geschiedenis, was hij blind voor de processen die uitmondten in de oorlog en die deze oorlog wereldwijde proporties deden aannemen. Deze ervaring illustreert het belang van de cognitieve dimensie van interdependentie: Muir leefde in een interdependente wereld, maar dit had geen invloed op zijn politieke visie, omdat hij zich hier totaal niet bewust van was.

De revolutie in Muirs denken blijkt uit *The Interdependent World and Its Problems* (1933). Hij ontwikkelde hierin de cryptische stelling dat, hoewel de kans op wereldoorlog een inherent risico van mondiale interdependentie is, diezelfde interdependentie tot het einde van de oorlog moest leiden.

Deze stelling gaat uit van de observatie dat de mondiale infra-structuur

fundamenteel veranderd is door de "conquest of distance", de vergroting van de maatschappelijke actie-radius, ten gevolge van technologische ontwikkelingen en economische en sociale drijfveren. De wereld is de macro-dimensie van de politiek geworden; moderne welvaartseisen zijn niet meer te rijmen met autarkie en politieke onafhankelijkheid. Volgens Muir was door de politieke en economische eenwording van de verschillende volkeren ook een proces van culturele assimilatie in gang gezet. Hij hoopte dat hieruit langzaamaan nieuwe "spelregels" zouden ontstaan waarop het maatschappelijke verkeer in de wereldsamenleving zich zou gaan richten.

De prijs voor het beëindigen van de mondiale interdependentie zou een terugval betekenen op de sociale, economische en politieke omstandigheden van de Middeleeuwen. Het zou neerkomen op de doelbewuste afschaffing van de moderne produktiemethoden en communicatiemiddelen.

De prijs voor het accepteren van de mondiale interdependentie zou bestaan uit het opgeven van het streven naar onvoorwaardelijke soevereiniteit en economische autarkie en het opgeven van de autonome economische beleidsbepaling. Dit zou leiden tot toenemende economische rijkdom, afschaffing van oorlog en een wereldwijde culturele assimilatie. Muir noemde dit de voorspoed van interdependentie, "the fruits of interdependence". Hier tegenover stelde hij de gevaren van interdependentie, "the perils of interdependence".

De gevaren van interdependentie zijn direct verbonden met de perceptie-problematiek: wanneer mensen de kenmerken van interdependentie weigeren te onderkennen, zullen zij niet in staat zijn het bereik van hun eigen lokale en korte termijn beleid te doorgronden, evenmin als de effecten van externe ontwikkelingen. Dit had volgens Muir vijf gevaren tot gevolg: (a) vanwege mondiale interdependentie is het moeilijker om oorlog te voorkomen, terwijl de gevolgen van oorlog erger zijn; (b) interdependentie stimuleert de verspreiding van nationalisme, wat een bron is voor toekomstige conflicten; (c) het nastreven van nationale economische zelfvoorziening door middel van tariefmuren leidt tot economisch verlies voor de gehele mensheid; (d) de kans op monetaire instabiliteit neemt toe, evenals de ernst daarvan; (e) de kans op sociale revoluties neemt toe, omdat het bereiken van een rechtvaardige verdeling van de rijkdom, die nu in ongekende overvloed geproduceerd kan worden, uiterst complex is geworden.

Vanwege zijn vooruitgangsgeloof was Muir ervan overtuigd dat men de gevaren van interdependentie zou leren kennen en dat de mensheid dit leerproces zou overleven. Maar hij gaf niet aan hoe lang dit proces zou gaan duren, terwijl zijn invulling van de voorspoed die interdependentie zou brengen vooral zijn liberaal-christelijke overtuigingen weerspiegelde.

5. Francis Delaisi (1873-1947): de visie van een Fransman op interdependentie.

Delaisi was een Franse syndicalist en er derhalve van overtuigd dat de politiek gedomineerd werd door economische belangen. Hierdoor had hij oog voor het feit dat Engeland zijn hegemoniale positie in de wereld aan het verliezen was. In die neergang was de kans op oorlog groot, zoals hij dan ook voorspelde in 1911, in zijn pamflet *La guerre qui vient*. Maar hij voorspelde de verkeerde oorlog: Delaisi verwachtte een oorlog tussen Engeland en Duitsland, geïnitieerd door Engeland met het doel de Duitse economische concurrentiemacht te vernietigen. Hij meende dat vernietiging van de Duitse industrie ook daadwerkelijk in het voordeel van Engeland zou zijn, met name wanneer het Franse leger de feitelijke strijd zou leveren. Pas na de oorlog kreeg hij oog voor de wederkerigheid van economische processen. Hierdoor veranderde zijn visie op de relatie tussen economie en politiek: de politiek werd gedomineerd door mythes en de maatschappelijke spanningen waren zo groot, omdat men trachtte de economische realiteit bij deze mythes aan te passen. Noch economisch nationalisme, noch imperialisme waren echter de juiste politieke reacties op de toenemende economische interdependentie; uiteindelijk droegen zij bij tot het uitbreken van de eerste wereldoorlog.

De kern van het probleem was dat, sinds de Industriële Revolutie, de economische factoren sneller veranderden dan de politieke structuren. Ten tijde van de statische agrarische, kleinschalige economieën werden economische veranderingen min of meer automatisch geïncorporeerd wanneer de politieke systemen veranderden. De politieke mythes, die de bestaande orde legitimeren, veranderden veel vaker dan de economische basis van die orde; regimes en wetgeving veranderden sneller dan de economie. Die volgorde was omgedraaid.

Op zichzelf vervullen mythes een positieve functie, omdat zij de "werkelijkheid" identificeren, legitimeren en in stand houden. Maar sinds het ontstaan van mondiale economische interdependentie weerspiegelden de mythes een achterhaalde realiteit. Het soevereiniteitsbegrip bijvoorbeeld, is ontwikkeld in agrarische samenlevingen.

De oplossing die Delaisi naar voren brengt in zijn boek over interdependentie *Les contradictions du monde moderne* (1925) vormt het zwakste punt van zijn werk: een klassiek pleidooi voor vrijhandel en een bizarre poging om een nieuwe politieke mythe te creëren, gebaseerd op een extreme lofzang op interdependentie.

Van groter belang is dat hij wees op een stilzwijgende ontwikkeling van zogenaamde interdependentie-organen. Hij ontwikkelde de eerste theorie over functionalistische interdependentie. In het ontstaan van de internationale Kamer van Koophandel, de "International Labour Office" (ILO) en de Volken-

bond zag hij de kiem van wat David Mitrany in 1943 "a working peace system" noemde, een operationele vredesstructuur.

Delaisi gaf zijn functionalisme vorm in het verlengde van het syndicalisme. De oplossing van het oorlogsvraagstuk zag hij in de afschaffing van de politieke mythes die uit agrarische tijden stamden. Dit zou bereikt kunnen worden door de vorming van internationale beroepsassociaties. De leden van dergelijke organisaties zouden door het onderlinge contact een bewustzijn krijgen van zowel hun nationale als hun internationale belangen, wat een zeker evenwicht zou opleveren, binnen de beroepsgroep, maar ook in het denken van de individuele leden.

6. Charles E. Merriam (1874-1953): beschaafde macht in een pluralistische wereld.

Charles Merriam bouwde in de Verenigde Staten een wetenschappelijk imperium op rond de Chicago School. Zijn ideaal was om van de politieke wetenschappen een op empirisch onderzoek gebaseerde interdisciplinaire studie te maken. Maar hij bleef zelf een generalist en ook een optimist, die zich soms liet misleiden door zijn lineaire geschiedsopvatting. Tijdens de tweede wereldoorlog, bijvoorbeeld, voorspelde hij dat oorlog afgeschaft zou worden, voornamelijk omdat het voor hem uitgesloten was dat de mensheid terug kon vallen op een lager beschavingsniveau. Dat Merriams werk in de vergetelheid is geraakt heeft met dergelijke facetten te maken. Bovendien werd de generatie wetenschapsmensen waartoe hij behoorde opgevolgd door een golf van pessimisten, vooral de immigranten die het fascistische Europa ontvluchtten. Eén van deze immigrant-vluchtelingen was Hans J. Morgenthau, wiens theorie over Politiek Realisme de IB-leer vanaf de jaren vijftig tot in de jaren zeventig zou domineren. De Realisten zetten zich af tegen het Idealisme van het interbellum, en daarmee impliciet ook tegen Merriams Chicago School.

Merriams politieke carrière sleep de scherpe kantjes van zijn idealisme af. Vanaf 1905 was hij actief in de stadspolitiek van Chicago, waar hij zich richtte op de beteugeling van het "onzichtbare bestuur" door het grote bedrijfsleven en op de bestrijding van de corruptie. Tijdens de eerste wereldoorlog leidde hij een kantoor in Italië, dat tot taak had een communistische revolutie in dat land te voorkomen. Onder Roosevelt werkte hij in de National Resources Planning Board, een denk-tank van de New Deal. Terugkerende thema's in Merriams werk, die met deze politieke ervaringen verband houden, zijn het zoeken naar een evenwicht tussen centraal bestuur en lokale verantwoordelijkheden, en het zoeken naar een evenwicht tussen indoctrinatie en scholing.

Merriams politieke denken is voornamelijk bepaald door zijn Amerikaanse achtergrond, dit in tegenstelling tot het gros van de theorieën over internatio-

nale betrekkingen (en dan met name het Realisme) waarin de Europese geschiedenis de inspiratiebron is. Eén van de meest interessante verschillen tussen beide tradities is dat de afwezigheid van een feodale en aristocratische erfenis in Amerika een politieke agenda opleverde die gedomineerd werd door kwesties die in Europa onbekend waren.

In zijn politieke theorie gaat Merriam ervan uit dat de meest uiteenlopende actoren een politieke rol spelen (dus niet alleen regeringen); er is een "family of authority", een familie van gezagsdragers. Hij benadrukte dat politieke analyses uiting moeten geven aan de verscheidenheid aan individuen, groepen en organisaties die om elkaars loyaliteit strijden ten dienste van hun specifieke belangen. Deze gedachtengang achtte hij ook van toepassing op de analyse van internationale betrekkingen.

In het verlengde hiervan redeneerde Merriam dat een wereldorde slechts dan succesvol kon zijn wanneer deze uitging van democratische principes: het is ondenkbaar dat de strijd tussen de vele actoren om elkaars loyaliteit zou kunnen eindigen in een eenduidige, alom toegejuichte overwinning van een enkeling.

Van groot belang voor een goed begrip van deze strijd is inzicht in de evolutie van de maatschappelijke rol van geweld. Die evolutie betreft (a) de ontwikkeling van de relatie tussen maatschappelijke doelen ("the ends of government") en de middelen waarmee die gerealiseerd kunnen worden ("the tools of government"), en (b) de ontwikkeling van de legitimiteit van geweldgebruik als één van deze middelen. Wanneer maatschappelijke doelen niet goed gediend zijn bij geweldgebruik of wanneer minder veeleisende alternatieven eenzelfde resultaat beloven, zal de legitimiteit van geweld afnemen. Omgekeerd zal een afgenomen legitimiteit daadwerkelijk geweldgebruik kostbaarder maken. Volgens Merriam is de legitimiteit van geweldgebruik voor het bereiken van maatschappelijke doelen in democratieën laag. De achterliggende gedachte is dat macht op vier pijlers berust: kracht, gehoorzaamheid, overreding en deelneming ("force, obedience, persuasion and participation"). De machtspijlers "kracht" en "deelneming" zijn niet complementair: naarmate macht sterker afhangt van gezamenlijke initiatieven is kracht een onbetrouwbaarder fundament van macht.

7. David Mitrany (1888-1977): functionalisme als staatskunst en staatsgreep.

Het werk en leven van David Mitrany slaat een brug tussen de vooroorlogse en de na-oorlogse fase van het pluralisme. Hij is algemeen bekend vanwege zijn theorie over het functionalisme. Minder bekend is dat hij die theorie formuleerde in reactie op het ontstaan van mondiale interdependentie. De nadruk die in het functionalisme gelegd wordt op de technische, zakelijke aanpak van problemen, duidt op een poging om politieke en ideologische

grenzen te passeren door ze te negeren. Het transnationale karakter van de internationale betrekkingen maakte dit ook noodzakelijk. Functionalisme is een strategie om tot internationale organisatie te komen en deze strategie dient uiteindelijk een normatief doel: het creëren van een operationele vredesstructuur, een "working peace system".

Functionalisme is gebaseerd op de principes dat (a) de organisatorische vorm een afgeleide is van de maatschappelijke functie die de organisatie moet vervullen en dat (b) succesvolle samenwerking op het ene terrein een positief "spill-over" effect heeft op de relaties tussen dezelfde actoren op andere terreinen. Mitrany's functionalisme is met name bekritiseerd voor het kunstmatige onderscheid dat daarin gemaakt wordt tussen de technische en de politieke aspecten van een maatschappelijk probleem. Tevens wordt de verwachting van spill-over effecten te deterministisch genoemd. Hier zou aan toe gevoegd kunnen worden dat Mitrany geen oog had voor de maatschappelijke functie van zwendel en afpersing; functionalisten zouden moeten specificeren voor wie iets functioneel is (actor specifiek) en ten aanzien van welk doel (issue specifiek).

Mitrany liet zich tot het functionalisme inspireren door de ervaring dat tijdens de eerste wereldoorlog alle oorlogvoerenden, ongeacht hun ideologische en politieke verschillen, vergelijkbare maatregelen namen ter hantering van het onverwachte economische karakter van de oorlog. Een tweede inspiratiebron was de Amerikaanse New Deal, een hervormingsprogramma waarin een issue specifieke aanpak van politieke problemen effectief bleek te zijn. In *The Progress of International Government* (1933) plaatste hij dit in een historisch kader en bestempelde hij de opkomst van mondiale interdependentie als de hoofdfactor in het internationaliseringsproces.

Een intrigerend aspect van Mitrany's werk is dat hij, met betrekking tot de vraag of oorlog is af te schaffen, zeer dubbelzinnig omspringt met de toekomstige rol van de nationale staat. Enerzijds stelt hij dat oorlog zal verdwijnen omdat *het einde van de staat nadert*. Na 1945 is dit argument overgenomen door de aanhangers van integratie theorieën. Anderzijds stelt hij dat oorlog zal verdwijnen omdat *de staat een metamorfose zal doormaken*.

Hoewel de voorspelling dat de nationale staat zou verdwijnen foutief bleek te zijn, werd juist die voorspelling opgepikt door de politiek realisten, met name Morgenthau. Ook Morgenthau worstelde met de toekomst van de nationale staat, en wel omdat hij, vanwege de atoombewapening, oog had gekregen voor de friktie tussen de "ultima ratio" van militaire kracht als machtsmiddel in de buitenlandse politiek en de "zelfvernietiging" van militaire kracht; een friktie die feitelijk al de gehele twintigste eeuw bestond. Morgenthau zocht een oplossing in supranationale ontwikkelingen en daarop werd ook door functionarissen gespeculeerd.

Toch is Mitrany's werk door de bank genomen in tegenspraak met het realistische paradigma. In 1933 bekritiseerde hij het staat-als-actor axioma en ook de algehele visie dat er zoiets is als buitenlands beleid, in de zin van gearticuleerde uitgangspunten die gedurende een regeringsperiode nauwgezet door een ministerie van Buitenlandse Zaken worden uitgevoerd. In dit verband wees hij op de toenemende materiële interdependentie tussen landen. Die interdependentie had een punt bereikt waar de formele scheiding tussen landen een mystificatie van de werkelijkheid was geworden.

Deze mythe wortelde in het soevereiniteitsbegrip. Wel erkende Mitrany dat de invoering van het soevereiniteitsprincipe in 1648 een pragmatische oplossing betekende voor anderhalve eeuw oorlogvoering. De pacificatie van Westfalen werd bereikt door de kunstmatige cosmopolitische eenheid van de Middeleeuwen te ontcrachten en de feitelijke pluriformiteit van Europa te erkennen. Hier onthulde Mitrany de paradox dat toenemende systeem-interdependentie aan de ene kant leidt tot fragmentatie, zelfontplooiing, individualisme, kortom, pluralisme, terwijl het aan de andere kant de integratie van lokale gemeenschappen in grotere samenlevingen bevordert.

8. Van onder het stof: "nieuwe" inzichten in interdependentie.

Er zijn verschillende redenen waarom de traditie van de bestudering van interdependentie genegeerd is. De belangrijkste is dat, toen in de jaren zeventig de interdependentie-theorieën opnieuw in de aandacht kwamen, dit weinig van doen had met het soort idealisme dat in het interbellum de politieke wetenschap domineerde. Het begrip keerde terug in de IB-leer om te onderstrepen dat een verandering van de heersende ideeën over de fundamentele krachten, relaties en actoren in de wereldpolitiek hard nodig was. Die noodzaak bleek uit de ervaring dat staat-centrische theorieën over machtspolitiek te simplistisch waren voor een goed begrip van de complexiteit van de hedendaagse wereld. Interdependentie werd vooral gebruikt als een descriptief begrip. Maar omdat een verandering in de diagnose grote invloed heeft op de bepaling van de therapie, keerden ook verwachtingen over de invloed van toenemende interdependentie op de kans op oorlog terug in de discussie. Veel is daarom te leren van de vroegere schrijvers over interdependentie, mits men rekening houdt met hun liberaal-christelijke en euro-centrische manier van denken.

Volgens de vijf besproken auteurs was de kern van de politieke problemen dat de wereld fundamentele veranderingen had doorgemaakt zonder dat de regeringsstructuren zich hierbij hadden aangepast. Het maatschappelijke leven in de twintigste eeuw is veel dynamischer dan in de hoogtijdagen van de agrarische beschaving: materiële omstandigheden wisselen sneller dan generaties. Snelle verandering op het gebied van de technologie tast de structuur van de

samenleving aan en is een typisch kenmerk van het huidige tijdsgewricht. Mitrany's theorie van het functionalisme is een waardevolle poging geweest om deze dynamiek in een politiek-theoretisch kader te plaatsen. In het functionalisme wordt benadrukt dat het technische imperatief een beslissende factor in de organisatie van de maatschappij is.

Het negeren van interdependentie was volgens de vijf auteurs de bron van veel politieke problemen. De eerste wereldoorlog was er een gevolg van. Verondersteld kan worden dat ongewilde en onvoorziene oorlogen het gevolg kunnen zijn van toegenomen systeem-interdependentie, maar dat zij veroorzaakt worden door de onbekendheid met deze interdependentie.

De relatie tussen interdependentie-niveaus en de kans op oorlog wordt gecompliceerd door een tussenliggend maatschappelijk leerproces. Op zijn beurt is dit leerproces weer complexer dan de vroege schrijvers over interdependentie dachten. Volgens hen bestond de kern van het probleem uit een misperceptie van de werkelijkheid: een correcte analyse, die tot inzicht in onderlinge afhankelijkheden in economische, politieke en militaire zaken zou leiden, zou impliceren dat deze omstandigheden ook automatisch geaccepteerd zouden worden. Inzicht in interdependentie impliceert echter alleen maar dat de prijs van bepaalde beleidsopties vooraf beter bekend is. Of die prijs een afdoende rem is op een beslissing tot oorlogvoering hangt niet alleen af van de bestaande structurele condities, maar ook van de vraag of er alternatieve beleidsopties zijn en wat hun prijs is.

Het interdependentie-beleid dat door de auteurs geformuleerd is ging in tegen de conventionele kennis van de staatskunst. Met betrekking tot de vraag hoe een wereldorde tot stand gebracht kan worden, vertrouwden Angell en Merriam op de kracht van de rede. Zij bepleitten een democratisch internationalisme, maar hoe dit tot stand kon komen bleef onduidelijk. Muir bepleitte een verdeling van soevereiniteitsrechten onder regeringen of de samenvoeging van sommige rechten in de handen van een gezamenlijke organisatie, maar een uitgewerkte strategie om de staatssoevereiniteit of het beroep daarop in te tomen had hij niet. Delaisi formuleerde een beleid van functionele interdependentie, toen hij pleitte voor de bewuste uitbouw van een netwerk van internationale beroepsassociaties. Mitrany's functionalisme is de meest belovende strategie uit deze periode, mits het functionalisme niet gepresenteerd wordt als een middel tot integratie.

Twee hypothesen uit de vroege geschriften verdienen speciale aandacht als "nieuwe" bijdragen aan de huidige interdependentie-theorie. De eerste betreft de waarneming dat toenemende interdependentie niet alleen geleid heeft tot een toegenomen collectivisering maar ook tot een toegenomen individualisering. De ontwikkeling van het middeleeuwse cosmopolitisme tot het individualisme van de twintigste eeuw en de ontwikkeling van provinciale autarkie

Dutch summary

tot de wereldeconomie zijn beide verwant aan toenemende interdependentie. De tweede hypothese betreft de waarneming dat in complexe, geïndividualiseerde samenlevingen politieke macht afhankelijker is van participatie dan van kracht. Dit impliceert dat een toename van constructieve interdependentie de aard van politieke macht doet verschuiven van macht op basis van kracht naar macht op basis van deelneming.

Het algemene wereldbeeld dat uit de interdependentie-literatuur uit de periode 1900-1950 naar voren komt, versterkt de stelling dat de leer der internationale betrekkingen zich moet richten op transnationale betrekkingen in plaats van uitsluitend tussenstatelijke relaties.

2461 / 91